

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРИРОДНИМ ДОВКІЛЛЯМ

Левик Інна Миколаївна

асистент

Кафедри теорії та методик дошкільної й інклюзивної освіти

ЖДУ ім. Івана Франка

Анотація: Стаття присвячена дослідженню значення природного довкілля для екологічного виховання старших дошкільників. Проаналізовано наукові погляди на формування екологічної компетентності. Обґрунтовано роль природного довкілля як джерела знань та досвіду. Розкрито особливості

дошкільного віку, що сприяють екологічному вихованню. Підкреслено ключову роль природного довкілля у формуванні екологічно свідомого покоління.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна культура, природа, природне довкілля, старший дошкільний вік, взаємодія з природою.

Актуальність. Питання екологічної освіти набуває особливого значення на сучасному етапі розвитку суспільства. Глобальні екологічні проблеми, зростання споживання природних ресурсів та зниження екологічної культури населення, зумовили необхідність прищеплення відповідального ставлення до природи з дошкільного віку. Саме тому старший дошкільний вік є вирішальним періодом для екологічного виховання дітей, адже саме в цей час закладаються основи екологічного світогляду, формується емоційний зв'язок з природою та виховується розуміння необхідності гармонійного співіснування з нею, відповідального ставлення до її ресурсів та збереження біорізноманіття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато українських науковців, таких як Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, С. Замрозович-Шадріна, Л. Курняк, І. Паласевич, О. Сорочинська та інші, присвятили свої дослідження питанню формування екологічної компетентності у дітей різних вікових груп.

Л. Курняк вважає, що екологічне виховання – це планомірне формування екологічних знань через взаємодію з природою.

А. Богуш та Н. Гавриш наголошують, що ефективне екологічне виховання потребує розвивального середовища, яке стимулює активність дітей у природі, зокрема через куточки природи [4].

Попри вагомий внесок у розвиток теорії та практики екологічного виховання, роль природного довкілля у формуванні екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку потребує глибшого наукового дослідження.

Метою статті: обґрунтувати значення природного довкілля для екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Останніми роками в Україні, як і в багатьох інших країнах, на державному рівні активно підтримується концепція екологічного виховання у дітей дошкільного віку.

Старший дошкільний вік є ключовим періодом для формування екологічної свідомості, оскільки психолого-педагогічні особливості цього віку створюють надзвичайно сприятливі умови для ефективного засвоєння екологічних знань та формування стійкого ціннісного ставлення до природи. У цей період діти переживають інтенсивний розвиток когнітивних функцій: сприйняття стає більш диференційованим, увага – стійкою, пам'ять – об'ємною, а мислення та уява – гнучкими. Це дозволяє дітям не просто спостерігати за навколишнім світом, а й активно його досліджувати, помічаючи навіть найдрібніші деталі та встановлюючи між ними причинно-наслідкові зв'язки. Важливим є й перехід від наочно-дійового та наочно-образного мислення до зачатків словесно-логічного, що дає змогу дітям розуміти не лише зовнішні прояви явищ природи, але й їхні внутрішні зв'язки та закономірності.

Їхня природна допитливість, що проявляється у численних запитаннях та прагненні до експериментів, є потужним стимулом для екологічного виховання. Крім того, здатність до емоційного переживання, емпатії та співчуття до живих

істот, що також активно розвивається у цьому віці, сприяє формуванню глибокого емоційного зв'язку з природою та усвідомленню відповідальності за її збереження. Саме в цей період діти можуть не лише дізнатися про різноманітність флори та фауни, але й на практиці дослідити, як функціонують екосистеми, як взаємодіють живі організми, як зміни в одному елементі впливають на інші. Наприклад, спостерігаючи за мурашником, вони можуть зрозуміти важливість кожного члена спільноти, або ж вивчаючи кругообіг води, усвідомити взаємозалежність усіх живих істот. Емоційне переживання, що виникає під час спостереження за пташенятами або догляду за рослинами, формує не лише знання, але й глибоке почуття відповідальності за природу. [1, 2].

Спадщина В. Сухомлинського підкреслює, що дітей слід навчати уважно спостерігати за природою та розуміти взаємозв'язок між людиною і довкіллям.

Г. Гончаренко та С. Совгіра визначають екологічне виховання як процес формування у людини рис, якостей та навичок, необхідних для відповідального ставлення до природи [5].

Природне довкілля є надзвичайно важливим для екологічного виховання, адже воно надає унікальні можливості безпосереднього сприйняття та дослідження природи, сприяє формуванню емоційного зв'язку з нею та розвитку екологічної свідомості, природничо-екологічна компетентність. Метою екологічного виховання є формування особистості, яка володіє знаннями про природу, розуміє її взаємозв'язки та здатна відповідально ставитися до довкілля, використовуючи логічне мислення, спостережливість та творчість.

Природне довкілля – це джерело знань, емоцій та досвіду, що сприяє розвитку екологічної свідомості дитини. Безпосереднє перебування дитини в природі наочно формує уявлення про вплив кожного об'єкта один на одного, їх взаємозалежність. Під час спостережень, дослідів, праці та ін. формується уявлення про те, що природа – жива, реагує на наші вчинки, є унікальною, прекрасною та всеосяжною. Вона – середовище існування різноманітних живих істот: тварин, птахів, комах, рослин і, звичайно, людини. Для людини природа має бути насамперед об'єктом пізнання, джерелом етичного та естетичного задоволення, і лише потім – ресурсом споживання. [3 с.61]. Дії та вчинки дають можливість засвоювати елементи екологічної культури, засвоюють навички культурної поведінки.

Ефективне екологічне виховання дошкільників потребує комплексної системи, що охоплює різні аспекти взаємодії з природою, а саме:

1. Планування та організація освітнього процесу: Розробка тематичних планів, що охоплюють різні аспекти екології (рослини, тварини, пори року, екологічні проблеми тощо), включення екологічних тем у різні види діяльності (ігрову, художню, трудову, пізнавальну), використання різних форм роботи (екскурсії, прогулянки, спостереження, експерименти, досліді, ігри, бесіди, читання літератури, перегляд відеоматеріалів).

2. Створення екологічно розвивального середовища: куточок природи, екологічні стежки, використання природних матеріалів.

3. Формування екологічних знань та уявлень: ознайомлення з різноманітністю природи, формування уявлень про екологічні проблеми.

4. Розвиток емоційно-ціннісного ставлення до природи: формування емоційного зв'язку з природою, виховання дбайливого ставлення до живих істот, розвиток естетичного сприйняття.

5. Організація практичної діяльності: догляд за рослинами та тваринами, участь в екологічних акціях, проведення експериментів та дослідів.

6. Взаємодія з батьками: організація спільних заходів, створення інформаційних матеріалів.

7. Оцінювання результатів: оцінювання рівня екологічних знань, емоційно-ціннісного ставлення, практичних навичок.

Окрім формування емоційного зв'язку з природою, надзвичайно важливо розвивати екологічне мислення дітей старшого дошкільного віку, що є фундаментом для їхньої майбутньої екологічно відповідальної поведінки. Це передбачає, насамперед, формування системного мислення, яке досягається через безпосереднє спостереження та активну взаємодію з природними екосистемами. Вивчаючи мурашник, діти усвідомлюють складну організацію життя комах, де кожен член спільноти відіграє свою роль у функціонуванні цілого, а досліджуючи кругообіг води, вони розуміють взаємозалежність усіх живих істот на планеті. Такі спостереження сприяють розвитку здатності бачити, як зміни в одному елементі екосистеми впливають на інші, формуючи розуміння складності та вразливості природних систем. Не менш важливим є розвиток критичного мислення, що дозволяє дітям аналізувати екологічні проблеми, такі як забруднення повітря чи води, вирубка лісів або вимирання видів. Вони вчаться оцінювати наслідки людської діяльності, розуміти причини та наслідки екологічних проблем, а також шукати можливі шляхи їх вирішення. Наприклад, обговорення проблеми забруднення пластиком сприяє розумінню впливу власних дій на довкілля та стимулює пошук альтернативних рішень. Нарешті, екологічне виховання має на меті формування екологічної етики, що базується на повазі до всіх живих істот. Прищеплюючи дітям розуміння цінності кожного живого організму, незалежно від його розміру чи зовнішнього вигляду, та виховуючи співчуття, емпатію та розуміння того, що їхні дії впливають на життя інших істот, ми формуємо глибоке почуття відповідальності за збереження природи.

Для ефективного здійснення цього процесу необхідно створити відповідні педагогічні умови. А саме: забезпечення доступу до природних об'єктів (парки, ліси, водойми); організація куточків природи в дитячому садку; ознайомлення з різноманіттям живих організмів та їх взаємозв'язками; використання природних матеріалів у навчальній діяльності; організація активної взаємодії з природою (проведення екскурсій, прогулянок, спостережень) та практичної діяльності (догляд за рослинами, тваринами); використання ігор, експериментів, дослідів; виховання любові, співчуття, відповідальності; формування уявлень про екологічні проблеми та шляхи їх вирішення; проведення спільних заходів (екскурсії, майстер-класи, екологічних акцій, створення тематичних проєктів та ін). Варто не забувати і про екологічну безпеку. Діти повинні знати правила поведінки в лісі, на водоймі та в інших природних середовищах.

З метою забезпечення ефективного екологічного виховання в природі варто застосовувати комплекс сучасних інтерактивних методів, що стимулюють

активне навчання та формування екологічної свідомості. Зокрема, ігри-квести та екологічні стежки, що перетворюють навчання на захоплюючу пригоду з використанням GPS-навігаторів та мобільних додатків, а також інтерактивні дослідження за допомогою мікроскопів, хімічних тестів, фото-відеозйомки та мобільних додатків-визначників, розширюють можливості вивчення природи. Екологічні проєкти, що передбачають створення моделей екосистем, акції з очищення територій та висадку рослин, разом із іграми-симуляціями, що моделюють екологічні ситуації, сприяють практичному застосуванню знань. Нарешті, творчі методи, такі як створення арт-об'єктів, написання казок та організація театральних вистав, розвивають емоційний зв'язок з природою.

Слід враховувати і роль батьків в екологічному вихованні дітей старшого віку, адже вони є першочерговим джерелом знань та прикладом для своїх дітей. Вони сприяють формуванню екологічної свідомості дітей, організовуючи спільні прогулянки в парк, читаючи книги про природу та навчаючи дітей сортувати сміття. Створення екологічно дружнього середовища вдома, наприклад, використання екологічно чистих матеріалів та енергозбереження, також є важливим. Дошкільні заклади можуть співпрацювати з батьками, організовуючи спільні екологічні проєкти, майстер-класи та екологічні акції. Така співпраця сприяє формуванню єдиного екологічного простору для дітей та забезпечує ефективність екологічного виховання.

Висновки. Ознайомлення з природним довкіллям є ключовим у екологічному вихованні дошкільників, адже природа – це джерело знань та простір для активної взаємодії. Досліджуючи природу, дитина не лише пізнає її закони, а й відкриває власні можливості та потенціал. Взаємодія з природним довкіллям сприяє розвитку емоційного інтелекту, естетичного смаку та виховує відповідальність за збереження навколишнього світу. Дозволяючи дітям безпосередньо спостерігати, експериментувати та досліджувати, ми не лише збагачуємо їхні знання, а й формуємо майбутнє покоління екологічно свідомих громадян.

Список використаних джерел

1. Акімова Т. Значення і завдання екологічного виховання дітей дошкільного віку з вадами інтелекту URL: <https://naurok.com.ua/znachennya-i-zavdannya-ekologichnogo-vihovannya-ditey-doshkilnogo-viku-z-vadami-intelektu-431982.html>
2. Воробей С. Особливості формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. *Психолого-педагогічний пошук*: зб. студентських наукових праць за матеріалами III Всеукраїнської студентської наук.-практ. інтернет-конф. “Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору”, м. Глухів, 18-19 бер., 2021р. Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка, 2021. С. 66–69.
3. Левик І.М. Освіта для сталого розвитку: навчання для життя в майбутньому. *Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи*: зб. наукових праць: в 2-х ч. / за заг. ред.: О.О.Максимової, М.А.Федорової. Житомир, 2022. Ч.1. С. 56-61.
4. Репета С.Р., Джура Н.М. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 50. Т.1. С. 199-203.
5. Словник-довідник сучасних екологічних та природоохоронних термінів / уклад.: Г. Є. Гончаренко, С. В. Совгіра. Київ: Науковий світ, 2010. С. 69.